

Чудова, неповторна особистість

[Професор О. Морачковський]

#7 от 30.03.2011

До 90-річчя професора А. В. Бурлакова

Ця публікація присвячена пам'яті професора А. В. Бурлакова – одного з видатних політехніків, чиї барельєфи прикрашають Головний корпус НТУ «ХПІ». Дата його народження пов'язана з одним весняним місяцем – квітнем, а обірвалося його життя теж навесні – в березні. О цій порі особливо зворушливими є спогади його численних учнів, серед яких професор Олег Морачковський.

Одним із яскравих, талановитих випускників 1951 року спеціальності «Динаміка і міцність машин» інженерно-фізичного факультету був Анатолій Васильович Бурлаков. Для багатьох із тих, хто з ним навчався, хто в нього вчився і з ним працював, його особисте життя стало їх університетами.

Анатолій Васильович Бурлаков (1921–1981 рр.) – відомий вчений у галузі нелінійної механіки і теорії оболонки, доктор технічних наук, професор, автор першого в країні підручника з теорії пластичності та повзучості, двох монографій з повзучості та тривалої міцності оболонки, за якими навчалися багато поколінь інфізівців. Посмертно він був удостоєний Державної премії в галузі науки і техніки України. Але не це головне. Життя Анатолія Васильовича Бурлакова – це уроки для нас, живих.

Народився він у квітні 1921 року в м. Махачкала, де з відзнакою закінчив середню школу. У 1941 році, студентом першого курсу Московського вищого технічного училища ім. Баумана, пішов на фронт Великої Вітчизняної війни. Мав бойові нагороди, при форсуванні Дніпра отримав важкі поранення.

Отже вчитися довелося йому вже після війни. По закінченні з відзнакою в 1951 році Харківського політехнічного інституту був спочатку аспірантом. У 1954 році він блискуче захистив кандидатську дисертацію. Працював на кафедрах теоретичної механіки та динаміки і міцності машин – асистентом, доцентом. У 1974 році – після захисту докторської

дисертації – йому присвоєно вчений ступінь доктора технічних наук, а в 1975 році – вчене звання професора по кафедрі динаміки і міцності машин. За його активної участі розвивалися спеціальність «Динаміка і міцність машин» та наукова школа. Ним створені фундаментальні курси лекцій з таких дисциплін як теорія пружності, теорія пластичності та повзучості, конструктивна міцність.

Вперше в колишньому СРСР Анатолій Васильович видав підручник з теорії пластичності і повзучості для студентів технічних університетів, який, однак, перш за все, був адресований студентам спеціальності «Динаміка і міцність машин». Його наукові праці в галузі нелінійної механіки, теорії повзучості, теорії оболонок і теорії тривалої міцності увійшли до енциклопедичних видань НАН України, отримали визнання в нашій країні, в США, Великобританії та Німеччині, де були перевидані.

Анатолій Васильович, людина в житті стримана, зумів, проте, розповісти про себе. Поруч з ним були його учні, і він не посвячував їх у подробиці свого життя, але сміливо відкривав найсильніші рухи своєї душі, громадянські переконання, свій науковий вибір, якому вони, як і сам Учитель, залишаються вірними все життя. Серед його учнів доктори і кандидати технічних наук, багато хто з них тепер очолюють кафедри університету і розвивають наукову школу.

У вісімнадцять років вступив він до МВТУ ім. Баумана, пішов на фронт, там отримав військову спеціальність стрільця-танкіста. Врешті цій жахливій, кривавій війні прийшов кінець, але не для нього. Важке поранення в бою за Дніпро вкоротило йому віку. Всі втомилися, всі хотіли забути про страшну війну, та не всі могли. Навчання в Харківському механіко-машинобудівному, згодом політехнічному, було для нього не лише «втечею» від війни – воно було сенсом життя, відкриттям нового способу мислення. Наука і педагогіка мали стати його життям, злитися з ним. Це й був його вибір.

Те, що він був дуже розумним, знали всі – не тільки друзі і знайомі, а й студенти, для яких лекції Бурлакова були завжди подією. Особливість його розуму – це поєднання гострої думки й дотепності. Мислення Анатолія Васильовича було унікальним. Ідея розвивалася суворо логічно, достовірність фактів багаторазово перевірялася, висновок аргументувався переконливо і вагомо – все це було обов'язковою для кожної лекції, статті або книги. І настільки ж обов'язковим для лекції або доповіді була присутність гумору – два-три смішних епізоди, завжди доречні. Пригадується, як після складного теоретичного матеріалу лекції студент запитав: «Де практично застосовується ця теорема?» А він миттєво відповів: «Для вас вперше – на іспиті, а потім...» Все це не просто пожвавлювало серйозну розмову, а й розкривало нові грані обговорюваної теми.

У таланті дивує вміння побачити в непомітному, здавалося б, незначному або випадковому для багатьох, ще щось важливе, проблематичне, потрібне не тільки зараз, але і в майбутньому. У Анатолія Васильовича так було завжди. Приміром, з новим курсом лекцій та підручником з теорії пластичності та повзучості, які він створив, з усіма науковими проблемами, якими займався він і його учні. Зараз без цього немислима підготовка фахівців з динаміки і міцності машин. Так було, і це властиво всім по-справжньому талановитим людям. Проте побачити – це ще не все. Бачити те, що й інші, але думати так, як не думав

ніхто – найвища властивість таланту. Цією якістю, розвиненою в ньому, він створював духовну цінність і творчу атмосферу спілкування.

У вузі зазвичай без особливих вагань диференціюють вченого і педагога. Анатолій Васильович активно заперечував твердження, що він великий вчений, керівник наукової школи. Він завжди вважав себе педагогом. Я ж упевнений, що він знаходився на таких вершинах наукової і педагогічної творчості, коли межа між цими двома професіями розмивається, вірніше, вони синтезуються на найвищому рівні. Головне – як і для чого він це робив. Наука для нього – справжня і висока робота, потрібна для викладання, а лекції – підготовка розуму і серця до наукової діяльності.

Майже в кожній лекції Анатолій Васильович цитував класиків світової літератури, наводив висловлювання видатних вчених. Це не були «розхожі» цитати. Це були оригінальні відкриття, які могла зробити людина, що не лише багато читає, а й багато думає, він міг оцінити глибину змісту та афористичність форми. Найчастіше це була поезія – Фет і Тютчев, Шекспір і Пушкін. І завжди доречно. З юних літ він систематично записував цитати, серед яких було багато розумної, інтелектуальної сатири і гумору. Він відчував потребу у театрі. Скоріше за все, із зали, в стані співучасті в дії, він, як у дзеркало, вдивлявся в себе, черпав форми для свого театру, яким були його лекції. І він на них – завжди гарний, елегантно одягнений – хоч зараз у театр на прем'єру. Прослухати курс його лекцій часто приходили студенти, аспіранти та викладачі, наукові співробітники, інженери і фахівці з інших вузів і підприємств Харкова.

Страждання від важких поранень зближували його з медициною. Всі люди смертні і вмирають від хвороб, а тому в них є підстави бути незадоволеними лікарями. Однак Анатолій Васильович медицину не лише поважав, але і добре знав, наскільки це можливо для людини іншої професії. Він нечасто, але точно і зрозуміло розповідав про свою хворобу і труднощі медиків. З роками міг точно передбачати хід протікання частих нападів, але ніколи не піддавався зневірі, боровся. Про це знали тільки близькі люди і друзі, але студенти ніколи й не підозрювали. У свої студентські роки він складав сесії між лікарняними «канікулами», і тільки на «відмінно». Помирав він, зберігаючи віру в себе і медицину, але думав про кожного з нас...

Ці маленькі нариси про Анатолія Васильовича – пам'ять про Вчителя, з яким пройшли свої університети багато поколінь інфізівців. Нема вже його найближчих друзів... Люди різних професій, вони теж могли б розповісти про Анатолія Васильовича, як про чудову людину, і ви б зрозуміли неповторність його особистості і його творчості. Він був людиною зі складного часу, але був талановитим педагогом, неабияким лектором і вченим, совісною і доброю людиною. Помер професор А. В. Бурлаков у березні 1981 року від наслідків важких поранень, отриманих у роки війни, у розквіті творчих досягнень у науці і в педагогіці. Минають роки, притупляється, але не проходить біль скорботи від втрати і не пройде ніколи. Згадуєш його обличчя, чарівну посмішку, своєрідну манеру говорити... Більш того, зараз більше і краще розумієш міру його величезного таланту і те, як багато важливого і цінного зробив він для кожного з нас.